

וסמוך ליה, ונכתב בסמוך: "אל תקח מאתו נשך ותרבית" וגומר. (942) (943)

ולא באת מחשבת תשובה לידו, עד שמוכר את עצמו לעבד עברי לאדון ישראלי.

שנאמר בסמוך לפרשת ריבית [שם]: "וכי ימוך אחיך, ונמכר לך [לעבד]".

ולא לך הישראלי בלבד הוא נמכר, אלא סופו שאפילו לגר הוא נזקק למכור את עצמו.

שנאמר בפרשה הסמוכה [שם]: "ונמכר לגר".

ולא רק לגר צדק הוא נמכר, אלא אפילו לגר תושב, שקבל על עצמו לשמור שבע מצוות בני נח, ולא את כל התורה כולה.

שנאמר [שם]: "ונמכר לגר תושב". (944)

ובהמשך אותו פסוק נאמר: "ונמכר לגר תושב עמך, או לעקר, משפחת גר".

ורבי יוסי ברכי חנינא מפרש מי הוא "עקר" ומה היא "משפחת גר":

"משפחת גר" — זה עובד כוכבים ומזלות, שלא קיבל על עצמו את שבע מצוות בני נח.

ואמר הכתוב, שאפילו אליו נמכר האדם הנושא ונותן בפירות שביעית.

ו"עקר" האמור בכתוב, הוא כינוי לעבודת כוכבים. (945)

כשהוא [כשהכתוב] אומר "לעקר" —

זה הנמכר לעבודת כוכבים עצמה, לחטוב כ-ב עבודה עצים, וכן לשאר צרכיה. (946), (947)

עד כאן דברי רבי יוסי ברכי חנינא, שהביאם

להלואה בריבית שגדלה והולכת. [על פי משנה למלך עבדים ד ב בהסבר דברי תוספות. וכך יש לפרש את דברי רש"י במסכת ערכין ל ב, ובוזה מיושבת קושית תורה תמימה ויקרא כה אות עה, עיין [שם].

942. כל העונשים הכתובים בכרייתא נדרשים מסמיכות הפרשיות בתורה. וכל פרשה עונשה גדול מן העונש הנדרש מהפרשה שלפניה. רש"י.

943. עיין רש"י ש.

944. כוונת הברייתא שנמכר לגר צדק ואחר כך לגר תושב.

וקשה: והלא בכתוב נאמר "ונמכר לגר תושב", משמע שהוא אדם אחד, ואם כן, כיצד התנא דורש מכאן גם מכירה לגר צדק וגם מכירה לגר תושב?

ויש לומר: בתחילת הכתוב נאמר [ויקרא כה

מז]: "וכי תשיג יד גר ותושב עמך" ומשמע שהכתוב מדבר גם בגר צדק וגם בגר תושב. ובהמשך הכתוב נאמר "ונמכר לגר תושב" ואנו מפרשים זאת על פי תחילת הפסוק — שתחילה נמכר לגר צדק ואחר כך לגר תושב. [על פי שיטה לא נודע למי].

[ועיין בבא מציעא עא א "אמר רבי גר צדק האמור לענין מכירה — איני יודע מהו". וכו'].

945. על פי תוספות בבא מציעא עא א בתרוץ השני. ועיין שם פירוש נוסף.

946. ולא לשם אלהות [רש"י].

947. פירשנו על פי תוספות בבא מציעא עא א בתירוץ שני. שגם המילה "עקר" יכולה להתפרש מלשון עובד עבודה זרה. אלא מיתור הכתוב "משפחת גר" למדנו ש"עקר" היינו עבודה זרה. ונראה שהתנא פירש ש"עקר" היינו עבודה

"ההוא מדרבנן", כדי לשאול על אביו, מדוע לא נאמר שיש סברא להחמיר על העבד, ולהגדיל את דמי פדיונו כדי שלא יוכל לצאת לחרות, כעונש על כך שנשא ונתן בפירות שביעית!

אמר ליה אביו תירוק:

התם, לאחר שנאמר בתורה שהסוחר בפירות שביעית נענש וסופו להמכר לעבודת כוכבים, הא אהדריה קרא, הרי החזירו הכתוב לכל ישראל לרחם עליו, כדלהלן:

דתני רבי ישמעאל: הואיל והלך זה ונעשה כומר לעבודת כוכבים שנמכר לשרת אותה, אימא לירחי אבן אחר הנופל, הייתי יכול לומר שראוי לדחות אבן אחר הנופל ולא להקימו, שלא יגאל לעולם.

תלמוד לומר, לפיכך נאמר: "אחרי נמכר גאולה [פדייה] תהיה לו, אחד מאחיו יגאלנו" מכאן אתה למד כי למרות שנמכר לעבודת כוכבים, יש לו גאולה.

ומאחר שהכתוב ריחם עליו על אף שנשא ונתן בפירות שביעית ואף נמכר לעבודת כוכבים עצמה, אם כן, ראוי להקל עליו אף לענין שאם השביח או התקלקל, הרי הוא משלם את פדיונו לקולא.

ומקשינן על תירוצו של אביו:

ואימא אמור שהטעם לכך ש"גאולה תהיה לו", זה כי היכי [כדי] דלא ליטמע בין העובדי כוכבים, ולא משום שראוי להקל על העבד.

הא לענין כסף הפדיון של העבד — נחמיר עליו לשלם כמה שיותר, משום דברי רבי יוסי ברבי חנינא, שהרי הוא נשא ונתן בפירות שביעית!

ומכח קושיא זו הגמרא דוחה את תירוצו של אביו, ומביאה תירוק אחר:

אמר רב נחמן בר יצחק: תרי קראי כתיבי, שני מקראות נאמרו בענין פדיון עבד:

[א] כתיב [ויקא כה נא]: "אם עוד רבות בשנים — לפיהן ישיב גאולתו מכסף מקנתו".

[ב] וכתיב [שם נב]: "ואם מעט נשאר בשנים — כפי 'שניו' ישיב את גאולתו".

בפסוק הקודם [פסוק ג] נאמר: "וחשב עם קונהו [כמה שנים יש] משנת המכרו לו עד שנת היובל".

ועל זה אמר הכתוב [בפסוק נא]: "אם עוד רבות בשנים", אם יש שנים רבות באותן שנים שהוזכרו במקרא הקודם, בשנים שמשנת המכירה ועד שנת היובל. (948)

זרה מפני שלא יתכן לפרש כן את "משפחת גר" שהרי עבודה זרה אינה "משפחה".

ובתוספות [כאן ובערכין ל ב] כתבו שהכתוב קרא לעבודה זרה "עקר" מפני שסופה להעקר מן העולם. [מפני שמצוה לאבדה]. ויש פירוש נוסף ברבנו גרשום בערכין שם.

948. [אפשר לפרש את "רבות בשנים" [וכן את "ואם מעט נשאר בשנים" [בשתי דרכים:

דרך אחת: הכתוב מדבר על השנים שמזמן הגאולה ועד היובל. וכך אמר הכתוב: אם נשאר שנים רבות עד היובל, העבד חייב לפדות את עצמו בממון רב כפי ערך אותם השנים. ואם

ונשאלת השאלה: הרי עבד עברי אינו נמכר אלא לשש שנים, (949) לא פחות ולא יותר, וכי יש בעבד עברי מושג של "שנים מרובות" ו"יש שנים מועטות"?!

כיצד יתכן שיהיה ריבוי בשנות מכירת העבד יותר על שש שנים? (950)

אלא, בהכרח, הריבוי והמיעוט המוזכרים כאן, אינם ריבוי ומיעוט בשנים, וכך יש לפרש את הכתוב:

פסוק נ"א: "אם עוד רבות בשנים" — אם השביח ונתרבה כספו, ומעתה ואילך כל

שנה שוה יותר, (951) אזי — "לפיהן ישיב גאולתו מכסף מקנתו". שהפדיון יהיה לפי כסף מכירתו ולא לפי הדמים שהעבד שוה עתה.

פסוק נב: "ואם מעט נשאר בשנים" — אם התקלקל ונתמעט כספו ומעתה ואילך כל שנה שוה פחות. אזי — "כפי שניו ישיב את גאולתו". שהפדיון יהיה לפי שווי שנות עבודתו היום, ולא לפי כסף מכירתו.

ומקשינן על תירוצו של רב נחמן בר יצחק:

הרי תירוצו של רב נחמן בר יצחק מבוסס

ונשאר מעט שנים מזמן הגאולה ועד היובל, העבד יכול לפדות את עצמו בממון מועט כפי ערך אותם שנים מועטות.

דרך שניה: הכתוב מדבר על השנים שמזמן המכירה ועד זמן יציאת העבד ביובל. וכך אמר הכתוב: כאשר העבד בא לפדות את עצמו צריך לשום כמה שוה כל שנה משנות עבודתו. כגון: עבד שנמכר לאדונו באלף זוז, ובא להגאל שנה לפני היובל, אזי, אם משעת המכירה ועד היובל היו שנים רבות [כגון 10 שנים], נמצא ששנה אחת שוה מעט ממון [100 זוז]. ואם היו שנים מועטות [כגון שנתיים] נמצא ששנה אחת שוה ממון רב [500 זוז].

ומאחר שנאמר "רבות בשנים" ולא נאמר "רבות שנים", משמע שהכתוב מתייחס לשנים הידועות שכבר הוזכרו במקרא קודם לכן, והיינו מזמן המכירה. שנאמר בפסוק הקודם "וחשב עם קונו ומשנת המכרו לו ועד שנת היובל".

על פי רש"ש בהסבר דברי רש"י כאן, [ובזה מיושבת קושית רשב"א עיין שם].

אבל, הרשב"א מבאר את דברי הגמרא שלא כדברי רש"י כאן. וכדבריו פירש רש"י עצמו

במסכת ערכין ל ב. ודבריו מובאים להלן בהערה [950].

949. לעיל יד ב נחלקו תנאים אם עבד עברי שנמכר לגוי יוצא בשש, וסוגית הגמרא כאן סוברת כדעת האומרים שיוצא בשש. רש"ש בהסבר דברי רש"י כאן. [אבל עיין רשב"א].

950. פירשנו את הקושיא על פי הסבר הרש"ש בדברי רש"י בסוגייתנו. אבל יש קושי רב בהבנת הקושיא לפירוש זה. [עיין רשב"א. ועיין היטב בספר בירורי השיטות]. ורש"י עצמו במסכת ערכין [ל ב] ביאר את הקושיא בדרך אחרת:

מאחר שנאמר "רבות בשנים" ולא נאמר "רבות שנים" משמע שהכתוב מתכוין לומר שיש ריבוי בשנים עצמם ולא במספר השנים. ולפיכך תמה רב נחמן בר יצחק: וכי יש שנה שהיא מרובה מחברתה?! וכן פירש רשב"א כאן.

951. לפי זה אין הריבוי בשנים עצמן, אלא בדמי העבד.

והרשב"א מפרש שזה נחשב כאילו התרבו

מקנתו". כלומר, **ניתב ליה ד' ישיב** לאדונו דמי ארבע שנים **מכסף מקנתו**.

"ואם מעט נשאר בשנים", אם **עבד ד'** [ארבע שנים], **ופשו ליה תרתי**, ונותרו לו עוד שנתיים עד סוף שנות עבודתו, אזי, **ניתב ליה תרתי ישיב** לאדונו דמי שנתיים, **"כפי שניו"**.

ולפי זה, הפסוק לא מדבר לא בעבד שהשביח ולא בעבד שהכסוף. (953)

ואם כן קשה: מנין למד התנא שלעולם מקילים על העבד לשלם כמה שפחות?

ומתרץ רב נחמן בר יצחק: אילו אמנם הכתוב היה מתייחס לשנים שנותרו משנת הפדיה ועד סוף שש שנים, **אם כן** היה ראוי

על כך שאי אפשר לפרש את המקרא כפשוטו, היות ולא שייך ריבוי בשנים, ובעל כרחך צריך להוציא את המקרא מידי פשוטו, ולבאר שהריבוי והמיעוט הינם ריבוי ומיעוט בכסף.

וקשה: הרי יש ליישב את המקרא כפשוטו, **ואימא, הכי קאמר**, ונאמר שכך התכוין הכתוב לומר:

אין הכתוב מתייחס לשנים שחלפו משנת המכירה עד עכשיו, אלא לשנים שנותרו משעת הפדיה ואילך, (952) וכך אמר הכתוב:

"אם עוד רבות בשנים", כלומר: **היבא דעבד תרי, ופש ליה ד'**. במקרה שהעבד כבר עבד שנתיים, ונותרו לו עוד ארבע שנים עד סוף שש שנות עבודתו, אזי "ישיב גאולתו מכסף

השנים עצמם. שמאחר שהעבד השביח מלאכת השנים התרבתה, והוכרח לפרש כן לשיטתו בהסבר שאלת רב נחמן בר יצחק, כמבואר לעיל בהערה 950.

952. רב נחמן בר יצחק לומד ממה שנאמר "רבות בשנים" ולא נאמר "רבות שנים" שהכתוב מדבר בשנים שמשעת המכירה ולא משעת הגאולה, וכפי שיתבאר להלן בתירוץ. אך המקשה לא ידע זאת, ולפיכך שאל מה ששאל. [על פי רש"ש ורשב"א].

לתוספת הסבר עיין לעיל הערה 950.

953. כך פירש רש"י.

אבל תוספות הקשו על דבריו: אם אכן הכתוב אינו מדבר לא בהשביח ולא בהכסוף, אם כן, מדוע שינה הכתוב את לשונו? היה ראוי לכתוב בין בענין "רבות בשנים" ובין בענין "מעט בשנים" את אותה הלשון — או "מכסף

מקנתו" או "כפי שניו"!! ולפיכך פירשו תוספות:

גם עתה הגמרא הבינה ש"מכסף מקנתו" היינו כשעת המכירה, ו"כפי שניו" היינו כשעת הפדיה, אלאל שהוקשה למקשה: מנין למד רב נחמן בר יצחק שיש חילוק בין השביח לבין הכסוף? והלא אפשר לפרש את הכתוב כך: "אם עוד רבות בשנים" דהיינו אם עבד שנתיים ונשארו לו ארבע, אזי יתן "מכסף מקנתו" בין אם השביח ובין אם הכסוף. "ואם מעט נשאר בשנים" היינו אם עבד ארבע שנים ישארו שנתיים אזי יתן "כפי שניו". [וכן פירש ריטב"א].

[ובטעם הדבר כתבו תוספות שכאשר הפדיון סמוך יותר למכירה שמין כשעת המכירה, וכשהוא סמוך לזמן היציאה שמים לו כפי שהוא שוה עתה, וריטב"א כתב שזו גזירת הכתוב]. לישוב קושית תוספות על פירוש רש"י בדוחק עיין ספר המקנה.

שכך נכתוב [יכתוב] קרא: "אם עוד רבות 'שנים' [ולא 'בשנים'], דהיינו שנותרו שנים רבות. וכן – אם מעט נשאר 'שנים' [ולא 'בשנים'], דהיינו שנותרו שנים מעטות!!

מאי "בשנים"? מה כוונת הביטוי "בשנים"? (954) –

בהכרח שכך היא כוונת הכתוב: "אם עוד רבות בשנים", אם נתרבה כספו בשנים מחמת שהשביח, אזי, גאולתו היא "מכסף מקנתו", ולא לפי שווי השנים עכשיו.

"ואם מעט נשאר בשנים", אם נתמעט כספו בשנים מחמת שהכסף, אזי גאולתו היא "כפי שניו" – כפי שהשנים שווים בשעת הפדיה.

ורב יוסף משבח את תירוצו של רב נחמן בר יצחק:

אמר רב יוסף: דרשיננהו רב נחמן בר יצחק להני קראי כפיני, רב נחמן בר יצחק דרש את הכתובים נכון, והרי זה כאילו קיבלנו מרבתינו כן הלכה למשה מסיני.

ומביאה עתה הגמרא ארבע בעיות [שאלות] ששאל רב הונא בר חיננא את רב ששת, בדיני גאולה [פדיה] שהוזכרה בתורה.

שתיים מן הבעיות דנות בענין גאולת עבד, ושתיים מן הבעיות דנות בענין גאולת בתי ערי חומה.

[וסימן יהיה לך כדי לזכור את הבעיות כסדרן:

א. עבד ב. בית –

שתי השאלות הראשונות דנות בענין פדיה לחצאין.

ג. בית ד. עבד –

שתי השאלות האחרונות דנות בענין פדיה בקרובים].

בעיה ראשונה:

בעא מיניה [שאל] רב הונא בר חיננא מרב ששת:

עבד עברי הנמכר לעובד כוכבים, שאין ידו משגת לשלם את כל דמי פדיונו, האם הוא נגאל לחצאין.

האם יכול הוא לתת לאדונו את חצי דמיו, ולמעט באותה פדיה את מחצית מנין שניות עבודתו [כגון] אם נותרו לו לעבוד עוד חמש שנים, ושילם לאדונו חצי דמיו, התמעטו בכך שנות עבודתו, ונותר לו לעבוד שנתיים ומחצה בלבד]. (955)

או אינו נגאל לחצאין, שאין אפשרות לגאול אותו על ידי נתינת חצי דמיו. (956)

954. לתוספת הסבר ראה הערות 948 ו-950 לעיל.

955. על פי ריטב"א עיין שם. וכן נראה מדברי רש"י.

956. א. רב הונא בר חיננא שאל: "עבד עברי 'הנמכר לעובד כוכבים' נגאל לחצאין או אינו נגאל לחצאין". ונשאלת השאלה: מדוע רב הונא בר חיננא לא שאל מה דין עבד עברי הנמכר

והנה, לפי שני צידי הספק, אין העבד משתחרר עתה, שהרי שילם רק עבור מחצית השנים.

והנפקא מינה בשאלה זו, היא, כאשר חל שינוי במחיר העבד, לאחר שנתן העבד לאדון את מחצית דמיו.

ומאידך, גם אם נאמר שהעבד אינו נגאל לחצאין, הרי בודאי שאותם הדמים אשר נתן העבד לאדונו עבור הפדיון של מחצית שנות עבודתו, אין אותם דמים נקנים לאדון כמתנה, אלא הם מונחים כפקדון בידו עד שיעברו חצי שניו, ובאותה שעה העבד ייפדה באותם מעות.⁽⁹⁵⁷⁾

אם נאמר שהפדיון של מחצית שנות עבודתו חל כבר בשעה שהעבד נתן לאדון את חצי דמיו, אין שינוי המחיר נוגע לו, שהרי חל כבר שיחרורו ממחצית שנות עבודתו בעת שנתן את הכסף.

אך אם נאמר שהפדיון לא חל בזמן נתינת הדמים, אלא רק לאחר שיעברו חצי שניו, משתנה מחיר הפדיון, כפי השתנות מחיר העבד.

וספיקו של רב הונא בר חיננא הוא: האם הפדיון של חצי שניו חל כבר עכשיו [בשעה שהעבד נותן את חצי דמיו],⁽⁹⁵⁸⁾ או שהפדיון יחול רק אחר כך שיעברו חצי שניו.

ויש בדבר זה צד קולא וצד חומרא כמו שיתבאר להלן בגמרא, בהרחבה.⁽⁹⁵⁹⁾

לישראל? האם הוא נגאל לחצאין או אינו נגאל? וכתב על כך בתוספות הרא"ש: שורש שאלתו של רב הונא בר חיננא הוא בהסבר המילה "גאולתו" שכתובה בענין נמכר לגוי, ולפיכך רב הונא בר חיננא דיבר עליו, וממילא נלמד את דין הנמכר לישראל מדין הנמכר לגוי בגזרה שוה "שכיר שכיר" [כדלעיל יד ב], וכן כתב ריטב"א, [והוסיף שלתנא שאינו דורש "שכיר" "שכיר" לגזרה שוה לומדים זאת מ"וכי תשיג" – ו' מוסיף על ענין ראשון, כדלעיל שם].

נחשבים פרעון. והספק של הגמרא הוא לענין אם העבד יכול לכוף את האדון לקבל בעל כרחו חצי פרעון. וכן, אם האדון קבל את הדמים סתם, אזי אם נאמר שאין העבד נגאל לחצאין האדון יכול לומר שלא התרצה לקבל את הדמים בתורת פרעון אלא כפקדון בלבד. [רשב"א להלן ד"ה אי אמרת].

אבל, הרמב"ם [עבדים ב ז] מחלק בין דין עבד הנמכר לישראל לעבד הנמכר לגוי – הנמכר לישראל אינו נגאל לחצאין והנמכר לגוי נגאל לחצאין. והאחרונים האריכו בהסבר שיטתו. [עיין ספר המפתח שם].

[ולמהר"י בירב יש שיטה אחרת כאן. עיין בדבריו].

957. כך מבואר מתוך דברי אביי להלן. ועיין מהרי"ט.

958. כלומר: כבר מעכשיו התמעט קנין העבד ואינו קנוי לאדונו אלא לחצי שניו.

959. אם העבד התייקר לאחר הפדיון, אזי אם נאמר שהוא נגאל לחצאין הרי זה קולא לגביו, ששילם כפי שהיה שוה בשעת הזול ואינו צריך להוסיף ולשלם כפי דמיו בשעת היוקר. ואם העבד הוזל לאחר הפדיון, אזי, אם נאמר שהוא כבר נגאל לחצאין הרי זה חומרא לגביו, ששילם

ב. כתב הרשב"א: אם האדון התרצה לקבל את חצי הדמים מן העבד בתורת פרעון אין ספק שהעבד נגאל בכך לחצאין, כיון שהדמים הללו

וכך הוא ההסבר של צדדי הספק:

המוכר את שדה אחוזתו⁽⁹⁶⁰⁾ לחברו, יכול לגאול אותה מידו.

שנאמר [ויקרא כה]: "והשיגה ידו, ומצא כדי גאולתו. ושב לאחוזתו".

ושדה אחוזה, בודאי אינה נגאלת לחצאין, שהרי נאמר [בפסוק הנזכר] "והשיגה ידו, ומצא כדי גאולתו".

ומשמע, שאם לא השיג את כל הכסף "כדי גאולתו", אינו יכול לגאול את השדה לחצאין.

ובענין גאולת עבד עברי הנמכר לגוי, לא נאמר "כדי גאולתו", אלא רק נאמר [שם]: "ישיב גאולתו", ואין ראייה מן הכתוב הזה שאין העבד נגאל לחצאין.

ולכן יש להסתפק: מצד אחד יתכן לומר

שגם עבד עברי אינו נגאל לחצאין, היות ו"גאולתו גאולתו" משדה אחוזה, נמר.

דהיינו, יש ללמוד את דיני גאולת העבד מגאולת שדה אחוזה בגזרה שוה, משום שבשניהם נאמר "גאולתו". ולכן, כשם ששדה אינה נגאלת לחצאין, כך גם העבד אינו נגאל לחצאין.

או דלמא, שמא יש לנו לומר צד שני, כיון שלענין עבד שהשביח או הכסיף הולכים בפדיונו להקל על העבד, גם לענין גאולה לחצאין, אין להקיש אותו לגמרי לשדה אחוזה, אלא, רק לקולא אמרינן.

דהיינו, רק לענין צד הקולא⁽⁹⁶¹⁾ שבדבר אנו אומרים שגם העבד אינו נגאל לחצאין.

אבל לחומרא — לא אמרינן.

לצד החומרא שבדבר⁽⁹⁶²⁾ אין לומדים את דין העבד מדין שדה אחוזה.⁽⁹⁶³⁾ ⁽⁹⁶⁴⁾

כשוויו בשעת היוקר, כמבואר להלן בגמרא בהרחבה.

960. היא שדה שירש מאבותיו, שירשו אותה מאבות אבותיהם וכן הלאה, והיא הנחלה שעוברת בירושה מזמן הנחלת הארץ לשבטים.

961. כלומר: אם העבד הוול, הרי זה קולא כלפיו לומר שאינו נגאל לחצאין. [כמבואר לעיל בהערה 959 ולהלן בגמרא].

962. כלומר אם התייקר העבד [וכנ"ל בהערה 959 ולהלן בגמרא].

963. [א] בפשטות משמע מדברי הגמרא ורש"י, שגם לפי הצד הזה שהזכיר רב הונא בר חנינא לומדים גזרה שוה "גאולתו" משדה אחוזה, אלא שיש הגבלה בגזרה שוה שאין

לומדים ממנה אלא לקולא ולא לחומרא. [כן מוכח מתוך דברי לחם משנה עבדים ב ד סוף ד"ה ויש לו. והרמב"ן הסתפק בהסבר דברי רש"י, והעלה צד אחד לבאר כנ"ל. וכן נוטים דברי תוספות. וכעין זה מוכח מדברי רש"י, אך עיין שם מה שהוסיף בזה].

אך קשה: והלא "אין גזרה שוה למחצה" [כריתות כב ב] ואם אנו לומדים גזרה שוה, עלינו ללמדה בין לקולא ובין לחומרא!

[ב] כנראה שמכח קושיא זו, מבאר הרשב"א את דברי רש"י באופן אחר:

אם אכן התקבלה גזרה שוה, בודאי נלמד משם בין לקולא ובין לחומרא, אך רב הונא בר חנינא מסתפק בזה גופא — האם התקבלה גזרה שוה "גאולתו גאולתו"?

צד ראשון — התקבלה גזרה שוה בין לקולא

אמר ליה ענה רב ששת לרב הונא בר חיננא:

גנב שאין לו אפשרות לשלם עבור הגנבה, בית דין מוכרים אותו לעבד, שנאמר [שמות כב]: "אם אין לו [אפשרות לשלם], ונמכר בגנבתו".

ושנינו בברייתא לעיל [יח א], שאם הגנבה

היתה חמש מאות זוז, והגנב שוה אלף זוז, אינו נמכר. משום שנאמר "ונמכר". ומשמע, כולו ימכר, ולא חציו בלבד.

ורב ששת מוכיח מדברי הברייתא ההיא, שאף לענין גאולת עבד עברי הנמכר לעובד כוכבים, אינו נגאל לחצאין:

בין לחומרא. צד שני — לא התקבלה גזרה שוה כלל, ומסברא אנו אומרים שנגאל לחצאין כיון שהכתוב הקל על עבד עברי בענין עבד שהכסוף או השביח.

וכל זה כשהגאולה לחצאין היא לקולא, אבל לחומרא אינו נגאל לחצאין [כשם שמצאנו בעבד שהשביח או הכסוף].

אך, הרמב"ן טוען כנגד ההסבר הזה:

לפי ההסבר הזה, כשנאמר בגמרא "או דלמא לקולא אמרינן לחומרא לא אמרינן" אין כאן נתינת טעם למה לא לומדים "גאולתו" "גאולתו" בגזרה שוה. וקשה: היה ראוי לגמרא לתת טעם מדוע אין לומדים גזרה שוה. או לומר "היכי דגלי גלי היכא דלא גלי לא גלי" כדלהלן בגמרא! [כלומר: כשם שהצד הראשון — "גאולתו גאולתו גמר" היינו נימוק ונתינת טעם, כך גם הצד השני שכנגדו בגמרא צריך להיות בו נימוק ונתינת טעם כנגד הצד הראשון, ולא בא לומר את עצם הדין, ואילו לפי הסבר הרשב"א חסר בגמרא נימוק כנגד מה שנאמר בצד הראשון שלומדים גזרה שוה "גאולתו" "גאולתו"].

[ג] באופן אחר יש ליישב את פירוש רש"י כפשוטו על פי דברי רבנו תם בתוספות [ולפי זה מיושבת קושיית הרמב"ן]:

"גאולתו" "גאולתו" אינה גזרה שוה גמורה, אלא היינו גילוי מילתא בעלמא [כלומר: מסתבר ש"גאולתו" המוזכרת בענין עבד היא כ"גאולתו" המוזכרת בשדה אחוזה. אבל אין כאן גזרה שוה

שהתקבלה הלכה למשה מסיני שלומדים זה מזה], ולפיכך רב הונא בר חיננא הסתפק שמא מסברא יש לומר שדוקא לענין קולא ראוי ללמוד את "גאולתו" שבעבד מ"גאולתו" שבשדה אחוזה, אבל לחומרא אין לומר כן. כשם שמצאנו בענין עבד שהשביח או הכסוף.

[מרש"י להלן כא א בד"ה או דילמא משמע ש"גאולתו" "גאולתו" היא גזרה שוה ולא גילוי מילתא, אבל מהרי"ט שם נוקט שדעת רש"י שזהו גילוי מילתא ויש ליישב].

[ד] לפי הפירוש האחרון קשה: מדוע רב הונא בר חיננא לא הסתפק גם שמא אין לומדים "גאולתו" "גאולתו" משדה אחוזה כלל. כפי שהסתפק להלן בענין בתי ערי חומה? ועיין רש"י, ולחם משנה שם.

לביאורים נוספים בשאלת רב הונא בר חיננא, עיין רמב"ן וריטב"א.

964. שדה אחוזה אינה נגאלת לחצאין מפני שנאמר בה [יקרא כה] "והשיגה ידו ומצא 'כדי' גאולתו". והנה, מאותו פסוק דרשו דין נוסף [ערכין ל ב]: מאחר שנאמר "והשיגה ידו" משמע שאינו נגאל אלא אם יש לו, אבל אינו לזה מאחרים וגואל. [דין זה מובא גם להלן בגמרא].

וקשה: מדוע רב הונא בר חיננא לא הסתפק גם בענין זה: האם נלמד את דין עבד מדין שדה אחוזה?

ויש לומר: בענין עבד נאמר [ויקרא כה מט]

שהרי לאו, אמרת התם, הלא כך אמרת בסוגיא שם [לעיל יח א]:

”ונמכר” — כולו ולא חציו.

ואם כן, הכי נמי, גם בגאולת עבד עברי מאדונו הנכרי יש לדרוש את הכתוב באותה צורה, שהרי נאמר [ויקרא כה]: ”או השיגה ידו, ונגאל”.

ומשמע, נגאל כולו, ולא חציו!

ומכאן, שעבד עברי הנמכר לעובד כוכבים אינו נגאל לחצאין.

אביי מבאר מה הנפקא מינה בספק של רב הונא בר חיננא, אם נאמר שעבד נגאל לחצאין: (965) (966)

אמר אביי: אם תימצי לומר שעבד עברי נגאל לחצאין, (967) משכחת לה תמצא נפקא מינה בדבר הזה הן לקולא והן לחומרא — משכחת לה לקולא —

כאשר זבניה, אם האדון קנה את העבד במאה זוז, ויחב ליה, והעבד נתן לו אחר כך חמשין זוז, שהם פלגא דדמי, מחצית דמיו.

ולאחר מכן אשבח השביח העבד, וקם על

”או השיגה ידו” ומכאן שעבד אינו לוח וגואל, ולפיכך אין להסתפק בדבר. [תוספות רא”ש, שיטה לא נודע למי, וכן מבואר מדברי רש”י להלן כא א ד”ה עבד עברי וכו’].

אבל הרמב”ם [עבדים ב ז] כתב שעבד עברי הנמכר לגוי לוח וגואל. והאחרונים התקשו בדבריו. [עיין כסף משנה ולחם משנה שם. ועייין מאירי. ועייין ספר המפתח שם].

965. גם אם נאמר שאין העבד נגאל לחצאין, הרי בודאי עבד שנתן את חצי דמיו לאדון אין אותם דמים נקנים לאדון כמתנה, אלא הרי הם פקדון בידו עד שיעברו חצי שניו, ובאותה שעה העבד ייפדה באותם המעות.

ולפיכך יש לשאול: מה הנפקא מינה בספקו של רב הונא בר חיננא אם עבד נגאל לחצאין? ואביי בא לענות על כך. [וכן, לבאר מה הם צדדי הקולא והחומרא המובאים בגמרא לעיל לפירוש מקצת המפרשים הנ”ל הערה 963].

וקשה: לכאורה יש נפקא מינה פשוטה בדבר — אם העבד נתן לאדון חצי דמיו ובא לחזור בו ותובע מהאדון שיחזיר לו את המעות ולא יצא לחפשי, והאדון מסרב, אזי, אם נאמר שהעבד

נגאל לחצאין, כבר חלה גאולתו ואינו יכול לחזור בו, אבל אם נאמר שאינו נגאל לחצאין בידו לחזור בו!!

ויש לומר: היה ראוי לכפות את העבד לפדות את עצמו אם יש לו ממון משום פגם המשפחה, אלא שאין כופין אותו לכך מפני שבידו לחזור ולפדות את עצמו, אבל כאשר העבד כבר נתן את כסף גאולתו לאדון בודאי אינו יכול לחזור בו משום פגם משפחה ואפילו אם לא חלה גאולה לחצאין. [המקנה ד”ה משכחת לה בסוף דבריו, על פי הגמרא לעיל יח א, ועייין שם עוד].

966. כך יש לבאר את דברי אביי כאן לפי מה שביארו כמה מפרשים בדעת רש”י [לעיל הערה 963], שבספקו של רב הונא בר חיננא היה צד שלומדים ”גאולתו” ”גאולתו” לקולא ולא לחומרא. [אבל, הרמב”ן והרשב”א מבארים את דברי אביי באופן אחר לשיטתם בהסבר הספק לעיל].

ועייין בהערה הבאה.

967. בפשטות אביי, אינו חולק על מסקנת רב ששת לעיל שעבד עברי אינו נגאל לחצאין. אלא

מאתן, עמד מחירו על שווי מאתים זוז עבור שנות עבודתו הנותרות.

אי אמרת שהעבד נגאל לחצאין, נמצא שכבר חל הפדיון של חציו בחמשים זוז.

ואם העבד רוצה להשלים את כסף פדיונו, ולצאת עכשיו – לא נותר לו לשלם בשעת היוקר אלא עבור המחיר של חציו השני בלבד.

ולכן, **יהיב ליה מאה זוז, ונפיק**.

נותן העבד לאדונו מאה זוז, כשווי מחצית שניו עתה, ויוצא לחרות. ונמצא שבסך הכל נותן העבד הזה לאדון 150 זוז בפדיונו.⁽⁹⁶⁸⁾

ואי אמרת שאין העבד נגאל לחצאין, נמצא שהפדיון לא חל כלל, ולפיכך, אם העבד רוצה להשלים את כסף פדיונו ולצאת עכשיו, עליו לשלם 200 זוז, כפי שהוא שוה עכשיו לעבודת השנים שנתרו לו.

וכיון שנמצאים עתה אצל האדון חמשים הזוזים שנתן לו תחילה, בתורת פקדון – **יהיב ליה מאה וחמשים, ונפיק**.

הרי הוא נותן לאדונו 150 זוז, מלבד חמישים הזוז שנתן תחילה, וכיון שהוא שילם עתה את כל שיווי עבודתו, הוא יוצא לחרות.

[ונמצא שבסך הכל נתן לאדון 200 זוז בפדיונו].⁽⁹⁶⁹⁾

ולפני שאביי הספיק לסיים את דבריו, מיד הגמרא תמהה על דבריו:

והאמרת, הרי למדנו בברייתא לעיל, שאם העבד השביח ונתרבה כספו [שויו של העבד], מחשבים את דמי פדיונו **מכסף מקנתו**, ולא כפי שוויו עכשיו!

ואם כן, בין אם נאמר שהעבד נגאל לחצאין,

מקנתו" [כלומר: כשעת המכירה], ומדוע עליו לשלם מאה זוז כפי שוויו עתה?

969. התבאר לעיל [הערה 956 אות ב] בשם הרשב"א שכאשר האדון התרצה לקבל את המעות בתורת פרעון אין ספק שעבד נגאל לחצאין. והספק של רב הונא בר חיננא הוא: האם העבד יכול לכוף את האדון לקבל את פדיונו לחצאין בעל כרחו.

הרשב"א הבין שאביי דיבר במקרה שהאדון קיבל את המעות מדעתו [כנראה מפני שאביי נקט שהמעות "פקדון" ומשמע שחייב בשמירתם. ואם לא הסכים לקבלם אין זה בגדר "פקדון"]. ואם כן קשה: כיצד יתכן לומר בזה שהעבד לא יגאל לחצאין?

ותירץ הרשב"א: מדובר באדון שקיבל את

אביי בא לבאר את ספקו של רב הונא בר חיננא. [כדלעיל בהערה הקודמת]. ולפי זה להלכה בודאי עבד עברי אינו נגאל לחצאין, וכדברי רב ששת. וכן פסקו הסמ"ג [עשה פג] והריטב"א. אבל הרמב"ם [עבדים ב ז] פסק שעבד עברי הנמכר לגוי נגאל לחצאין. וכתב כסף משנה שלדעת הרמב"ם אביי חולק על מסקנת רב ששת. והוסיף בלחם משנה שם, שלדעת אביי אין לומדים כלל "גאולתו" "גאולתו" משדה אחוזה ואפילו לקולא. [אלא משכחת לה בין לקולא ובין לחומרא שנגאל לחצאין]. [והאחרונים תמהו על דברי הרמב"ם והאריכו להסבירו, עיין בדבריהם, ועיין מאיר].

968. להלן הגמרא מקשה: והלא אמרנו לעיל שעבד שהשביח אינו משלם אלא "מכסף

ובין אם אינו נגאל לחצאין, עליו להוסיף רק עוד חמישים זוז, שהרי הוא נקנה במאה זוז בלבד!

ומתרצת הגמרא את דברי אביי:

כאן מדובר באופן אחר. בעבד דאוקיר, שמתחילה בשעת המכירה היה מחיר הקניה של עבד ביוקר, במאתיים זוז, ואחר כך זל, הוול מחיר העבד ועמד על מאה זוז, והעבד בא לפדות את חציו בחמישים זוז כפי שניו, ולא הספיק להשלים את כל פדיונו, עד שחזר דאוקיר, ועמד על מאתיים זוז, כפי שהיה שוה בשעת מכירתו.

ולכן, אם נאמר שעבד נגאל לחצאין, הרי כבר נפדה חציו בחמישים, ולא נותר לו לשלם בשעת היוקר אלא עבור חציו בלבד. ולפיכך הוא מוסיף מאה זוז. שהרי בין "כסף מקנתו" ובין "כפי שניו" הם מאתיים זוז.

אבל אם נאמר שאין העבד נגאל לחצאין, נמצא שלא חל הפדיון כלל, ועליו להשלים מאה וחמישים זוז, ולפדות את עצמו במאתיים זוז.

ולאחר שתירצה הגמרא את הקושיה על אביי מהברייתא, ממשיכה הגמרא להביא את המשך דברי אביי, להסביר מה הוא צד החומרא שבדבר על הצד שעבד נגאל לחצאין:

משכחת לה לחומרא, תמצא חומרא בדבר,

כאשר זבניה במאתן —

יהיב מאה, פלגי דדמי. ואיכסף.

אם האדון קנה את העבד במאתיים זוז, ואחר כך נתן לו העבד מאה זוז כדי לפדות את חציו, ואחר כך התקלקל העבד, וקם ועמד מחירו על מאה זוז.

אי אמרת עבד נגאל לחצאין, נמצא שקנה העבד את חציו שנות עבודתו באותם מאה זוז שנתן לאדון עבור פדיון חציו, והאדון קנה את מאה הזוז הללו לעצמו.

ועכשיו, אם בא העבד לפדות את חציו השני, צריך לשלם לו לאדון עוד חמישים זוז נוספים [מחצית ממאה], עבור חציו השני.

ואי אמרת אין עבד נגאל לחצאין, נמצא שהאדון לא קנה את אותם מאה זוז כלל, שהרי לא חל בהם הפדיון.

ואם כן, **הנך מאה פקדון נינהו גביה.** אותם מאה זוז, הם פקדון בידי האדון.

הלכך, **יהיב להו ניהליה, ונפיק.**

העבד יכול להקנותם לאדון עתה, ולצאת לחרות לגמרי, שהרי עתה העבד כולו אינו שוה אלא מאה זוז בלבד. ועבד שנתמעט כספו, מחשבין לו כפי שניו [כמו שהוא שוה עכשיו].⁽⁹⁷⁰⁾

הבעיה השניה של רב הונא בר חיננא: ^{(970)*}

ועודן שבשעה שהעבד גואל את עצמו לחצאין אותה גאולה עומדת בספק — אם לבסוף העבד השביח הרי זו גאולה ואם הכסיף אינה גאולה? עיין מהרי"ט וחזון איש.

970*. לצורך הבנת סוגית הגמרא כאן. נביא

המעות מן העבד סתם, ואם נאמר שאין עבד נגאל לחצאין אנו מפרשים שהאדון קבלם בתורת פקדון ולא בתורת פרעון.

970. האחרונים התקשו בספיקו של רב הונא בר חיננא: כיצד עלה בדעתו לומר [לדעת רש"י

בעא מיניה [שאל] רב הונא בר חיננא מרב ששת:

המוכר לחברו בית בבתי ערי חומה, שהתורה נתנה בידו זכות לגאול את הבית עד שנה מזמן המכירה, האם אותו בית נגאל לחצאין, אם נתן המוכר לקונה את חצי דמיו של הבית בתוך שנה, האם נפדה חציו של הבית, (971) או אינו נגאל לחצאין?

וצדדי הספק הם:

צד אחד: שדה אחוזה אינה נגאלת לחצאין, שנאמר [ויקרא כה]: "כדי גאולתו". ובבתי ערי חומה נאמר "ימים תהיה גאולתו".

ולכן יש לומר, "גאולתו גאולתו" משדה אחוזה גמר.

נגאלה עד היובל על ידו או על ידי בנו, הרי זו מתחלקת לכהנים ביובל [והם נותנים דמים לבדק הבית כדי שלא יאמרו הקדש יוצא בלא פדיון. ואם הגזבר מכרה לאחר ולא גאלוה הבעלים הרי זו מתחלקת לכהנים ביובל ואינם צריכים לתת דמים לבדק הבית].

[ד] המוכר בית בבתי החצרים, [דהיינו — בעיר שאינה מוקפת חומה מימות יהושע], דינו כדין שדה אחוזה לענין שבידו לגאול עד היובל ואינו לזה וגואל ואינו גואל לחצאין ונגאל בקרובים. אבל יש לו יפוי כח יותר משדה אחוזה בדבר אחד — בשדה אחוזה אינו גואל עד שיעברו שנתיים מהמכירה, ואילו בבתי החצרים בידו לגאול מיד.

[מדברי המאירי על פי דברי הגמרא במסכת ערכין. וכן מהעולה מסוגית הגמרא ורש"י כאן].

971. יש שתי דעות בהסבר "גאולה לחצאין" שנאמרה בבתי ערי חומה:

[א] דעת רש"י:

"נגאל לחצאין" המוזכר כאן אינו כ"נגאל לחצאין" שהוזכר לעיל בענין עבד —

בעבד — "גאולה לחצאין" היינו שנותן חצי דמיו וממעט חצי משנות עבודתו. ואילו בענין בתי ערי חומה — "גאולה לחצאין" היינו שנותן חצי מדמי הבית ומיד באותה שעה חוזר חצי מהבית למוכר.

הדינים השייכים לסוגיתנו בקיצור:

[א] מוכר שדה אחוזה [שדה הבאה לו בירושה מאבותיו שנחלו את הארץ] אינו יכול לגאולה עד שיעברו שנתיים מהמכירה. ומכאן ואילך אם השיגה ידו גואל, ומחשב לפי הדמים שקיבל כמה עולה לכל שנה. ואם אין לו מעות כדי גאולתו אינו לזה וגואל ואינו גואל לחצאין. אך קרוביו יכולים לגאול את השדה.

[ב] המוכר בית בבתי ערי חומה [בעיר המוקפת חומה מימות יהושע בן נון] יכול לגאול עד שיעברו שנים עשר חודש מיום ליום, וכשגואל אינו גורע כלום, אלא משלם את כל דמי הקניה במלואם. ואם לא גאל בתוך שנים עשר חדש הבית נחלט לקונה לעולם. ואינו חוזר ביובל. [כלומר: אם היובל חל בתוך שנה מהמכירה אינו חוזר למוכר, אלא עומד ביד הלוקח עד שירצה לגאול בתוך השנה או עד שיחלט למוכר. וכן אם היובל חל לאחר שנה, כבר נחלט הבית למוכר ואינו יוצא מידו לעולם]. הסוגיא שלפנינו דנה אם מוכר בית בבתי ערי חומה לזה וגואל וגואל לחצאין. ואם נגאל על ידי קרובים.

[ג] מקדיש שדה אחוזה. שיעור פדיונו חמישים שקל כסף לשדה שיש בה שיעור כדי זרע חומר שעורים, ויכול לגאול מיד [ואינו צריך להמתין שנתיים כמוכר שדה אחוזה]. ואם אין לו מעות לזה וגואל, וגואל לחצאין. ואם השדה לא

למדים את דין "גאולתו" שבבתי ערי חומה, מ"גאולתו" שנאמרה בשדה אחוזה: (972)

מה, כמו שדה אחוזה אינה נגאלת לחצאי, האי נמי, גם בית בערים המוקפות חומה אינו נגאל לחצאי!

[זו דעת רש"י וכן דייק הר"ן מדבריו. ולזה הסכימו רמב"ן ורשב"א להלן סא א. וכן דעת המאירי].

וכתבו הראשונים: אדם שמשכן את שדהו לחברו והלוה רוצה לפרוע חצי מהדמים ולהחזיר לעצמו חצי מהשדה, פשיטא שאינו יכול לעשות כן, מפני שהלוה יכול לומר לו "אתה שעבדת לי את 'כל' השדה עד שתשלם את 'כל' החוב".

ובכל זאת באדם שמכר את ביתו הגמרא מסופקת שמא נגאל לחצאין ואין הקונה יכול לטעון כלפיו "קניתי ממך את 'כל' הבית ולא חצי". מפני שפדיון בתי ערי חומה הוא חידוש התורה, ואינו תלוי בדעת הקונה כלל. שהרי הקונה התכוין לקנות את הבית לעולם והתורה היא שנותנת כח למוכר לפדות את ביתו. ולפיכך, יתכן שכשם שניתן לו כח לפדות את כל הבית, כך ניתן לו כח לפדות את חציו. [רמב"ן וריטב"א להלן סא א, וכן היא מסקנת הר"ן כאן].

[ב] יש חולקים על רש"י, וסוברים שאף בבתי ערי חומה פשיטא שאין המוכר יכול לגאול חצי בית. מפני שהקונה אומר לו "בית שלם קניתי ממך ולא חצי בית". [כן דייקו הראשונים מדברי רשב"ם, עיין רמב"ן וריטב"א להלן סא א, ורשב"א ור"ן בסוגייתנו. וכן הסכים הרשב"א עצמו, וכן דייק המקנה מדברי מהרש"א].

והנה, המוכר בית בבתי ערי חומה, אם לא גאל תוך שנה הבית נחלט לעולם לקונה, ואם כן בודאי לא שייך לומר כאן שהגואל בית לחצאין ייצא כעבור חצי הזמן [כפי שפירשנו בענין עבד הנגאל לחצאין], שהרי קנייתו היא קניה עולמית. ואמנם, כתב הר"ן [בהסבר הרשב"ם]

שהנפקא מינה מגאולת חצאין בבית היא לענין יוקרא וזולא. וכוונתו: בודאי המוכר צריך להשלים את גאולת כל הבית לפני תום שנה, ואם לאו, אין הבית חוזר אליו [אלא נוטל את חצי דמיו בחזרה]. אלא, שאם הבית התייקר או הוזל, אזי, אם הבית נגאל לחצאין, כבר חלה הגאולה לפי שוויו בשעת המכירה. אבל אם אינו נגאל לחצאין, הגאולה נמדדת לפי שוויה בשעה שמשלים את כל הדמים [וכן משמע מדברי מהרש"א].

[וקשה: הרמב"ם כתב בענין בתי ערי חומה [שמיטה יב א]: "וכשרוצה לפדות נותן 'כל' הדמים שלקח' ואינו גורע כלום" ומשמע שהפדיון אינו לפי שווי הבית אלא לפי 'הדמים שלקח', ואין שייך כאן יוקרא וזולא!! [כך יש לפרש את קושית המקנה].

ואולי יש לומר שכוונת הרמב"ם רק לומר שאינו גורע מדמי המכירה עבור ההשתמשות שהקונה השתמש בבית, כפי שפירש בכסף משנה שם, אבל לעולם דמי הפדיה נקבעים לפי שווי הבית עתה. [וכן כתבו בירורי השיטות והמהדיר על רשב"א].

972. אין אדם דן "גזירה שוה" אלא אם כן קבלה מרבו איש מפי איש הלכה למשה מסיני [פסחים סו א, ורש"י שם ד"ה וכי מאחר].

"גאולתו" "גאולתו" אינה גזרה שוה גמורה, שהרי הגמרא מסופקת שמא אין ללמוד את בתי ערי חומה משדה אחוזה. ואם התקבלה הלכה למשה מסיני לדרוש גזרה שוה, כיצד זה הגמרא מסופקת בדבר?

אלא, כך כוונת הגמרא: "גאולתו גאולתו גמר" — אנו לומדים את כוונת הכתוב שאמר

צד שני: או דילמא, שמא היכא דגלי גלי. היכא דלא גלי לא גלי.

ואילו בבתי ערי חומה, המוכר גואל לחצאין. ורב ששת מביא את מדרשו של רבי שמעון:

דתניא: בענין מקדיש שדה אחוזה נאמר [ויקרא כז]: "ואם גואל יגאל את השדה".

כפל המלים [גואל יגאל] מלמד, שלוח וגואל. וכן שגואל לחצאין. ומכאן, שדין המקדיש שדה אחוזה שונה מדין המוכר שדה אחוזה.

אמר רבי שמעון: מה טעם? מדוע הכתוב שינה את דין המקדיש מדין המוכר?

טעם הדבר: התורה רצתה שהאחוזה לא תפקע מידי היורשים —

לפי שמצינו במוכר שדה אחוזה, שיפה כחו, שאין נחלתו נפקעת ממנו לגמרי לעולם —

שהרי אם הניע היובל, ולא נגאלה — היא חוזרת לבעליה ביובל.

לכן מאידך, הורע כחו, שאינו לוח וגואל, ושאינו גואל לחצאין.

רק בשדה אחוזה, שהכתוב גילה בו שאין גאולה לחצאין, הרי הוא גילה שאין גאולה לחצאין.

אבל בבתי ערי חומה, שהכתוב לא גילה כן, אין למדים משדה אחוזה, אלא הרי הוא נגאל לחצאין. (973) (974)

אמר ליה, רב ששת ענה לרב הונא בר חיננא: ממדרשו של רבי שמעון, שיובא להלן, נשמע שדין בתי ערי חומה שונה מדין שדה אחוזה, בשני דברים:

א. המוכר בית בבתי ערי חומה, ואין לו כסף לפדותו, הרי זה לוח מעות מאנשים אחרים, וגואל בהם את הבית.

מה שאין כן בשדה אחוזה — שאם אין למוכר כסף משל עצמו, אין הוא יכול לפדות את השדה בכסף שהוא משיג בהלוואה. לפי שנאמר בשדה אחוזה [שם]: "השיגה ידו".

ב. המוכר שדה אחוזה, אינו גואל לחצאין.

973. בענין שדה אחוזה נאמר "כדי גאולתו". וכאן גילה הכתוב שבפחות מכדי גאולתו אין השדה נגאלת. כלומר, שאינה נגאלת לחצאין, אבל בבתי ערי חומה שלא נאמר "כדי גאולתו" לא גילה הכתוב שאינם נגאלים לחצאין. ואין למדים את דינם מדין שדה אחוזה. [רש"י].

974. בענין שדה אחוזה נאמר [ויקרא כה כז] "והשיגה ידו". ומכאן שאינו לוח מאחרים וגואל. ואף לענין זה יש להסתפק אם לומדים את דין בתי ערי חומה מדין שדה אחוזה, אלא

"גאולתו" בבתי ערי חומה, מ"גאולתו" שנאמרה בענין שדה אחוזה. וילמד שתום מן המפורש [ומאחר שזו סברא בלבד, הגמרא מסופקת בדבר]. תוספות ד"ה גאולתו, וריטב"א.

[אבל, רש"י להלן כא א בד"ה או דילמא כתב "כי חזר וכתב גזרה שוה" וכו'. וקצת משמע שסובר שזו גזירה שוה ולא גילוי מילתא בלבד. ועיין. ומדברי שיטה לא נודע למי משמע שבזה גופא הגמרא מסופקת: האם לומדים גזרה שוה או לאן].

שלא היתה התורה צריכה להקל עליו, היות ואפילו אם הוא לא יגאל את השדה, סופה לחזור לידו [או לידי יורשיו, אם ימות] ביובל.

אבל מקדיש, שהורע כחו, כי יתכן שנחלתו תיפקע ממנו לעולם, שהרי אם הגיע יובל ולא נגאלה שדהו, היא יוצאה מרשות ההקדש ומתחלקת לכהנים ביובל, ואינה חוזרת לבעליה לעולם.

ולכן, יפה הכתוב את כחו של המקדיש, בכך שלוח וגואל, וכן גואל לחצאין כדי שיוכל להחזיר את שדהו בנקל לרשותו, ולא תיפקע ממנו לעולם.

עד כאן מדרשו של רבי שמעון. [על שם שרבי שמעון דרש כאן את טעם הכתוב].

וממדרשו של רבי שמעון מוכיח רב ששת, שאף המוכר בית בבתי ערי חומה לוח וגואל, וכן גואל לחצאין:

שהרי האי מוכר בית בבתי ערי חומה נמי,

גם הוא הורע כוחו, שהרי אינו יכול לגאול אותו אלא במשך שנה בלבד, ואם לא גאלו בתוך שנה, הוא נשאר בידי הקונה לעולם ולא חוזר אליו ביובל כשדה אחוזה.

והואיל והורע כוחו, שאם מלאה לו שנה תמימה, ולא נגאל הבית מהקונה, הרי הוא נחלט לקונה אותו עולמית, לפיכך ראוי להקל עליו ולומר, שיפה כוחו, בכך שלוח וגואל, וכן הוא גואל לחצאין. [כשם שרבי שמעון אמר בענין מקדיש שדה אחוזה].⁽⁹⁷⁵⁾

איתיביה, רב הונא בר חיננא הקשה על ראייתו של רב ששת, מדברי הברייתא דלהלן:

שהרי שנינו בברייתא:

"אם גאל יגאל" — מלמד הכתוב שהמקדיש שדה אחוזתו לוח וגואל, וכמו כן הוא גואל לחצאין.⁽⁹⁷⁶⁾

ומבארית הברייתא מדוע הוצרך הכתוב להשיענו זאת?

שאגב שהבעיה הקודמת [בעבד] היא רק לענין נגאל לחצאין, אף כאן הגמרא נקטה את הספק בזה. ולמסקנת הגמרא יש להשוות את דין לוח וגואל לדין גאולה לחצאין. [תוספות רא"ש סוף ד"ה עבד עברי].

975. להלן רב ששת עצמו מסיק שחכמים חולקים על רבי שמעון בזה, ולדעתם מוכר בית בבתי ערי חומה אינו לוח וגואל ואינו גואל לחצאין.

ואם כן קשה: מדוע רב ששת השיב לרב הונא בר חיננא תשובה על פי דברי רבי שמעון, ולא השיב לו על פי דברי חכמים [שהם רבים]? ועיין תוספות רא"ש, שיטה לא נודע למי,

ופני יהושע [ובחזון איש כתב שתחילה רב ששת חשב שהכל מודים לרבי שמעון. ורק למסקנא חזר בו רב ששת, ועיין שם].

976. נחלקו הראשונים מה היא "גאולה לחצאין" המוזכרת כאן בענין מקדיש שדה אחוזה:

לדעת רש"י [הנ"ל הערה 971] היינו שהמקדיש נותן חצי מדמי השדה להקדש, ומקבל חצי מהשדה מיד.

אבל, יש אומרים שאין המקדיש יכול לפדות חצי שדה, מפני שהגזבר אומר לו "שדה שלמה הקדשת ולא חצי שדה". [דעה זו היא הדעה השניה המוזכרת לעיל בהערה 971 בענין בתי ערי חומה. והמקדיש שדה דומה למוכר בתי ערי

כי לולי דברי הכתוב, הייתי יכול לומר שהמקדיש שדה אחוזתו אינו לזה וגואל ואינו גואל לחצאין, וחלא דין הוא, ויש ללמוד זאת מקל וחומר ממוכר שדה אחוזה:

ומה מוכר שדה אחוזה, שיפה כחו בכך שאם הגיע יוכל והשדה לא נגאלה, היא חוזרת לבעליה ביוכל. בכל זאת הורע כחו של המוכר, בכך שאין הוא לזה וגואל, ואינו גואל לחצאין.

מקדיש שדה אחוזה, שהורע כחו בכך שאם הגיע היוכל ולא נגאלה היא יוצאה מרשותו ומתחלקת לכהנים ביוכל —

וכי אינו דין שהורע כחו אף לענין שאין לזה וגואל, ואינו גואל לחצאין?!

ולפיכך הוצרך הכתוב להשמיענו בפירוש שהמקדיש לזה וגואל וגואל לחצאין.

שמה תאמר, כיצד לומדים את דין המקדיש מדין המוכר? והלא יש לדחות את הקל וחומר ולומר:

מה למוכר שדה אחוזה, שאינו לזה וגואל, ואינו גואל לחצאין —

הרי זה משום שכן הורע כחו אף לענין שאינו יכול ליגאל מיד, שהמוכר את שדהו אינו יכול לגאלה אלא לאחר שהיתה ברשות הקונה שנתיים. (977)

תאמר במקדיש, שיפה כחו, שבידו ליגאל

חומה כמבואר בראשונים].

והנה, בענין מקדיש שדה אין נפקא מינה לענין יוקרא וזולא כלל. שהרי גאולת שדה מן ההקדש קצוצה בתורה, "זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף" [ויקרא כז טז]. ואין הגאולה תלויה בשווי השדה כלל. [אלא כל שנה נמדדת בשקל ופונדיון. דהיינו: 50 שקל מתחלקים ל-49 שנות היוכל].

והנה, לדעת רש"י הנ"ל הנפקא מינה מהדיון בענין מקדיש שדה אם גואל לחצאין היא פשוטה: האם יכול לתת דמי חצי שדה ולפדות מיד את חציה.

אבל, לדעת החולקים על רש"י וסוברים שאי אפשר לפדות חצי שדה. נשאלת השאלה: מה נפקא מינה אם גואל לחצאין או לא? [שהרי אפילו אם אין הגאולה לחצאין חלה מיד, הרי בודאי המעות פקדון, וכאשר יעבור חצי הזמן הקרקע תחזור כולה לבעלים. נמצא שכך הוא הדין בין אם יש גאולה לחצאין' ובין אם אין!] וכתב רשב"א: הברייתא מתכוונת לומר שהמקדיש יכול לכופף את הגזבר ליטול חצי

מהדמים שמגיעים לו עד היוכל. ונפקא מינה שחצי מהשדה אינה מתחלקת לכהנים ביוכל, אלא חוזרת חציה לבעלים ביוכל. [עיין בירווי השיטות הסבר לדבר].

ורשב"א כתב [להלן סא א]: אם השדה נגאלת לחצאין, אזי לאחר שיעברו חצי מהשנים שעד היוכל השדה חוזרת 'כולה' לבעלים. שהרי באותה שעה הגאולה היא כנגד כל השדה.

[ולדבריו נראה לומר שהנפקא מינה מכך ש'נגאל לחצאין' היא לענין שאין המקדיש יכול לחזור בו מהפדיון ולבקש מהגזבר את המעות שנתן מאחר שכבר חלה גאולה לחצאין במעות הללו.

ועיין לעיל הערה 965 שכתבנו בשם המקנה טעם למה אין נפקא מינה כזו לענין עבד עברי. ועוד משמע קצת מלשון הרשב"א הנ"ל שיש נפקא מינה אם המקדיש יכול 'לכופף' את הגזבר ליטול את חצי הדמים].

ועיין מהרש"א, רש"ש, וספר המקנה.

977. שנאמר בענין מוכר שדה [ויקרא כה]:

מיד, ואם כן, כיוצא בזה אף יפה כחו לענין שלוה וגואל, וגואל לחצאין.

ומאחר שאין להוכיח ממוכר למקדיש, אם כן קשה: מדוע הכתוב הוצרך לומר במקדיש: "אם גאל יגאל", ללמד שהמקדיש לזה וגואל, וגואל לחצאין?

תשובתך: מוכר בית בבתי ערי חומה, יוכיח שאין לתלות את דין "לוה וגואל וגואל לחצאין" בדין גאולה מיד:

שהרי, מוכר בית בבתי ערי חומה יפה כחו לענין שבידו ליגאל מיד. ובכל זאת אין הוא לזה וגואל, ואינו גואל לחצאין. (978)

ואם כן, אף מקדיש שדה אחוזה, למרות שיפה כחו לענין ליגאל מיד, בכל זאת ראוי לומר שאינו לזה וגואל, ואינו גואל לחצאין.

ולפיכך הוצרך הכתוב להשמיענו בפירוש שהמקדיש שדה אחוזתו לזה וגואל, וגואל לחצאין.

עד כאן דברי הברייטא.

ומסוף דברי הברייטא הקשה רב הונא על דברי רב ששת:

כי רב ששת למד ממה שאמר רבי שמעון במקדיש שדהו, שלוה וגואל וגואל לחצאין, שאף בבתי ערי חומה הדין כן.

ואילו בברייטא שנינו בפירוש, שמוכר בית בבתי ערי חומה אין לזה וגואל ואין גואל לחצאין.

ומכאן שאין לדמות את דין מוכר בתי ערי חומה למקדיש שדהו!

ומתרץ רב ששת: לא קשיא!

לדעת רבי שמעון, אכן אין לחלק בין מוכר בית בבתי ערי חומה לבין מקדיש שדהו, שהרי הטעם לכך שמקדיש שדהו לזה וגואל וגואל לחצאין, זה משום שאם לא יפדה את השדה, היא תיפקע ממנו לעולם, וטעם זה שייך אף במוכר בית בבתי ערי חומה. ולפיכך אף המוכר בית בבתי ערי חומה, לזה וגואל, וגואל מחצאין.

אבל יש לומר, שחכמים חולקים על דברי רבי שמעון, שהרי בכל מקום רבי שמעון דורש את טעם המקרא, וחכמים חולקים עליו וסוברים שאין לדרוש טעם למקרא מדעתנו. (979)

רש"י להלן כא א, בתחילת העמוד, ומשיטה לא נודע למי בקושייתו כאן].

ב. מדברי הגמרא להלן משמע שעלה בדעתנו לומר שלומדים ממוכר בית בבתי ערי חומה לבדו, למקדיש, ואין צריך להוכיח זאת אף ממוכר שדה אחוזה. [ולבסוף הגמרא מסיקה שלומדים מהצד השהו שבשניהם].

979. כלומר: לדעת חכמים, אי אפשר ללמוד שום דין מכח טעם שאנו באים לתת למקרא

"במספר שני תבואות ימכר לך". ודרשו חכמים שאין מכירה פחותה משתי שנים מעת לעת [כלומר: מתאריך המכירה ועד לאותו תאריך בשנה הבאה נחשבת שנה אחת. ואין מחשיבים את השנה לפי ראש השנה שבא' תשרי] רש"י [על פי ערכין כט ב].

978. א. היה פשוט לתנא שמוכר בית בבתי ערי חומה אינו גואל לחצאין מפני שלמד "גאולתו" "גאולתו" משדה אחוזה. [כך מבואר מדברי

ולדעת חכמים, שאין אנו נותנים טעם למקרא מדעתנו, אין סברא להשוות את המוכר בית בבתי ערי חומה למקדיש שדה אחוזה [שהרי אין טעם המקרא במקדיש שדה ידוע לנו].

ולדעתם של חכמים, יש ללמוד את דין "גאולתו" שנאמרה במוכר בית בבתי ערי חומה, מדין "גאולתו" שנאמרה במוכר שדה אחוזה.

ולפי זה מתרץ רב את הקושיה עליו מהברייתא:

הא, הברייתא השניה, ששנינו בה המוכר בית כא-א בבתי ערי חומה אינו לוח וגואל ואינו גואל לחצאין, נאמרה על ידי רבנן. (980)

ואילו **הא**, הברייתא הראשונה, נאמרה על ידי רבי שמעון הדורש את טעם המקרא,

מדעתנו.

[וראה רש"י להלן סח ב ד"ה דדריש טעמא דקרא].

אלא שרבי שמעון למד ממה שנאמר במקדיש שלוח וגואל וגואל לחצאין [שנאמר "ואם גאול יגאל"] ואינה חוזרת ביובל, שטעמא דקרא הוא מפני שאם הורע כחו בדבר אחד יש לייפות את כחו בדברים אחרים.

אבל רבנן, שאינם נותנים טעם לכתוב מדעתם, נשארים בסברא הפשוטה שקיימת לדעת הכל [לולי הפסוק "ואם גאול יגאל"]. ולדעתם, מדהורע בדבר אחד הורע גם בדבר אחר.

[ועיין מהרש"א כ ב על תוספות ד"ה איתביה. וראה גם רש"י לעיל שם, וצריך לומר שנוח לרש"י לומר שלתירוץ הגמרא סברת הברייתא נכונה אליבא דאמת].

והוסיף רש"י וכתב: "ובבתי ערי חומה גמרינן גאולה גאולה משדה אחוזה".

וכוונת רש"י: למרות שמסברא לדעת חכמים, אם הורע כחו בדבר אחד יש להרע את כחו גם בדברים אחרים, בכל זאת אין ללמוד מסברא בבתי ערי חומה שמתוך שהורע כחם שאינם יוצאים ביובל הורע כחם גם שאין לוח וגואל ואין גואל לחצאין.

וטעם הדבר: מפני שיש גם יפוי כח במוכר בית בבתי ערי חומה יותר ממוכר שדה אחוזה, שהרי בבית גואל מיד, ובשדה אינו גואל אלא כעבור שנתיים.

980. רש"י הוסיף כאן בפירוש הגמרא: "הא רבנן — דלא יהבי טעמא לקרא ואמרי דהורע כחו בחדא מילתא הורע נמי במילתא אחרייתא בר מהיכא דגלי ביה קרא". [הברייתא השניה כדעת חכמים שאינם דורשים טעם למקרא, והם אומרים שכל שהורע כחו בדבר אחד יש להרע את כחו גם בדברים אחרים, מלבד במקום שגילה הכתוב להיפך — דהיינו במקדיש].

ונראה שרש"י בא ליישב בזה קושיא נוספת: מלבד מה שהגמרא הקשתה על רב ששת מהסיפא של הברייתא, שמבואר בה בפירוש שבבתי ערי חומה לוח וגואל וגואל לחצאין, יש להקשות מהרישא: ברישא מבואר שמסברא יש לומר שכל שהורע כחו בדבר אחד הורע גם בדברים אחרים, ואילו רב ששת למד מדברי רבי שמעון שיש לומר להיפך: אם הורע כחו בדבר אחד יש ליפות את כחו בדברים אחרים!!

וכדי ליישב זאת, כתב רש"י שלדעת חכמים שאין נותנים טעם למקרא, אין מקום לומר שמדהורע כחו בדבר אחד יפה כחו בדבר אחר. והיינו, כי מסברא, הכל מודים שיש לומר, מדהורע כחו בדבר אחד הורע גם בדבר אחר.